

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Veronika Černušková, Ph.D.

Habilitační práce

Klement Alexandrijský, Vychovatel

Oponent

doc. PhDr. Jiří Pavlík, Ph.D.

**Pracoviště
instituce**

oponenta,

Katedra biblistiky a judaistiky, Husitská teologická
fakulta Univerzita Karlova

Představení práce a jejího přínosu

Předložená habilitační práce vyšla tiskem v roce 2019 v nakladatelství Oikoymenh (čteno „oikúmené“). Má rozsah 795 číslovaných tiskových stran, které zahrnují úvodní studii (s. 9–97), český překlad Klementova spisu *Vychovatel* s paralelním řeckým textem a komentářem v poznámkách pod čarou (s. 100–691) a bibliografii se seznamem zkratk (s. 699–743). Publikace je dále opatřena appendixem věnujícím se členění knihy na kapitoly a tabulkou porovnávající tematickou strukturu spisu s editorským rozčleněním rukopisů a dále obsahuje rejstříky (míst a pojmů a jmen) a ediční poznámku.

Kniha kompletuje soubor českých překladů dochovaných textů Klementa Alexandrijského. Zpřístupňuje jeden z důležitých textů antického křesťanského myšlení a kultury přelomu 2. a 3. století. n. l., a je proto pro české badatelské a akademické prostředí velmi přínosná jako základní pramen pro zkoumání dějin křesťanské etiky a křesťanského životního stylu tohoto období. Autorka v úvodu i v komentářích zpracovala velké množství zahraniční odborné literatury z období posledních cca sta let, a její práce je proto také výborným představením stavu klementovského bádání.

Hodnocení úvodní studie

Úvodní studie je kvalitním uvedením do Klementova spisu, které představuje současné bádání o tomto autorovi a o hlavních myšlenkách textu. Skládá se ze dvou částí. První se věnuje tématům standardního literárního úvodu (osobnost autora, jeho dílo dochované i nedochované, adresáti spisu). Druhá část se věnuje teologickým důrazům Klementova textu, které autorka vidí jednak v konceptu duchovního dětství, což pokládám za klíčový rys tohoto spisu nesoucího titul *Paidagógos* (*Vychovatel*), jednak ve svátostech křtu a eucharistie. Autorka prokazuje v obou částech výbornou obeznámenost s odborným diskursem v těchto oblastech a podrobnou znalost nejen celého Klementova díla, ale i textů stoiků a jiných křesťanských autorů.

S autorkou se koncepčně rozcháším v názorech na to, jak velký prostor si zaslouží výklad Klementových narážek na eucharistii. Po mém soudu vzhledem k jejich náznakovosti a nepočtetnosti je tomuto tématu věnován neproporcionálně velký prostor. Namísto těchto eucharistických reminiscencí by mi vzhledem k titulu spisu připadalo příhodnější zaměřit se na to, jak se do Klementova díla promítla starověká pedagogika, protože např. některá z dvanácti označení různých modalit kárání (*Paed.* 76-81 a pozn. 466, s. 232) jsou koncepty, s nimiž pracuje Filodémos z Gadar ve spise *Peri parrésias*.

Při líčení charakteru alexandrijského křesťanství 1. a 2. stol. (s. 17–18) autorka reprodukuje narativ konzervativněji či konfesně zaměřených autorů vycházející z konceptu dějin Eusebia z Caesareie. Nereflektuje kritičtější přístupy k dějinám raného křesťanství a judaismu tohoto období, které mají v současném bádání své významné místo. Používá opozici „křesťané ze Židů“ vs „Židé ortodoxní“ (Co by bylo ale míněno židovskou „ortodoxií“ v 1. a 2. stol.?) nebo uvádí na adresu alexandrijské gnóze obrat „názorová desorientace“, který předpokládá, že by křesťanská ortodoxie byla prvotní, originální a „orientující“ formou křesťanství.¹ Tento tradiční úhel pohledu se projevuje i tam, kde autorka užívá o Klementových oponentech negativně zabarvený termín „sekta“ místo např. neutrálního „škola“.

Hodnocení překladu a komentáře

Překlad Klementova *Vychovatele* je zdařilý, koherentní a čte se plynule. Autorka se dobře vyrovnává s nutným úkolem „rozředit“ kondenzovanost řeckého literárního stylu a rozvést text do více vět. Její volba lexikálních prostředků je také adekvátní a ekvivalentní, se zdravou a odůvodněnou mírou překladatelské licence. Překlad hodnotím jako výborný, nicméně snažil jsem se v něm objevit nějaká místa, kde bych mohl předložit k diskusi alternativní řešení a ilustrovat tak možné obecnější zásady pro utváření překladatelského stylu. Nenašel jsem jich mnoho, přesto alespoň dvě uvádím:

1) Držet se syntaktické stavby originálu může někdy vytvořit plynulejší text: Na s. 262/263: (*Paed.* I 94,2) překládá překladatelka větu Τὸ δὲ ἐπιπλήσσειν καὶ νουθετεῖν καλεῖται, τὸ δὲ ἐτυμολογεῖται, ἢ νουθέτησις, νοῦ ἐνθεματισμός, ὡς εἶναι τὸ ἐπιπληκτικὸν εἶδος νοῦ περιποιητικόν, takto: „Namísto ‚pokořovat‘ lze říci také ‚napomínat‘ nebo ‚promlouvat do duše‘: pokořující způsob výchovy burcuje lidský rozum.“ Její řešení pomocí asyndetické a parataktické konstrukce mi připadá příliš úsečné, držet se stavby originálu zde pomůže plynulosti i lepší reprezentaci Klementovy myšlenky: „Pokořování se označuje též jako napomínání a napomínat znamená přivádět k rozumu, takže pokořující druh řeči může naučit rozumu.“

2) Volba lexikálního ekvivalentu by měla podpořit rétorickou strategii autora: Na s. 360/361 (*Paed.* II 40,2) překládá překladatelka větu ἀτεχνῶς γάρ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, θέατρον μέθης τὸ τοιοῦτον γίνεται συμπόσιον takto: „Ze společného pití se prostě stane příkladná pitka, řekl bych.“ Domnívám se, že formulace „příkladná pitka“ evokuje spíše pozitivní příklad, ale Klement chce odradit od nevázaného pití, a proto bych větu přeložil raději: „Zdá se mi prostě, že takovéto společné pití se stává demonstrací opilosti“. Tato verze je sice také vedena jistou sémantickou licencí, když obraz divadla nahrazuje formulací potenciálně asociující politické demonstrace, ale jde tím ve směru Klementova rétorického záměru.

Komentář k textu se úsporně vyhýbá zbytečné repetitivnosti tím, že mnohokrát namísto nového výkladu odkazuje na jiné poznámky pod čarou nebo místa v úvodu, kde byla daná problematika již zmíněna a pojednána. Poznámky postihují velké množství paralel, aluzí a asociací s jinými starověkými díly (ze 41 stran bibliografie je 19 věnováno edicím a překladům primární literatury použité zejména právě v odkazech v komentářích). Dále v nich autorka ukazuje alternativní možnosti překladu či obhájuje zvolené překladatelské řešení. Komentáře také vysvětlují kulturní, společenské a filozofické pozadí Klementových požadavků a argumentů a velmi dobře demonstrují, jak hluboce byl Klementův nárys křesťanské etiky a etikety ovlivněn stoicismem.

¹ Přitom i Luca Arcari, z jehož monografie (Arcari, L. (ed.), *Beyond Conflicts. Cultural and Religious Cohabitations in Alexandria and Egypt between the 1st and the 6th Century CE*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017) autorka cituje příspěvek Bernarda Poudersona, hovoří v Introduction na s. 10–11 o limitech tradičních taxonomií; a Pouderson sám v autorkou citovaném příspěvku tyto limity reflektuje tím, že v titulu svého textu dává označení „Jewish“, „Christian“, „Gnostic“ do uvozovek.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1) Co autorka míní tvrzením (s. 60), že řecký výraz „*eucharistia*“ má na některých místech již „platnost technického termínu ‚eucharistie‘“? Lze proto předložit přesvědčivé doklady, nebo se přitom opírá jen o rezonanci některých pasáží s jazykem dnešního konfesního křesťanství? Podle mého soudu je asociace „eucharistie“ s „tělem“, „krví“, „chlebem“, „vínem“ či s „obětí“ u Klementa příliš volná a závisí spíše na kontextu, jímž jsou pokyny pro chování při hostinách, případně na alegorii založené v analogiích tělesného pokrmu a duchovního osvojování si víry, které jsou použity při interpretaci textů apoštola Pavla o mléku a hutném pokrmu víry (1Kor 3,1-3). Je v Klementových textech nějaké místo s výrazem „*eucharistia*“, které by odolalo námitce, že se jedná o pouhou metaforu, hru symbolů interpretujících hostinu spojenou s díkůvzdáním, kde není prokazatelný žádný prvek, který bychom označili v dnešním slova smyslu za svátostný?

2) Klementův text klade na své čtenáře asketické požadavky, zdůrazňuje prostotu životního stylu a kritizuje požívačnost, marnotratnost, výstřední módu a luxusní životní styl bohatých vrstev. Reprezentují tyto nároky reálné standardy křesťanské identity v Alexandrii přelomu 2. a 3. stol., nebo se ze strany autora jedná o kritiku členů křesťanského společenství z bohatých vrstev a snahu standardy jejich křesťanské identity zvýšit? Je vůbec metodologicky možné tuto otázku rozhodnout?

3) Klement se netají tím, že asketické požadavky a důrazy na prostotu a přirozenost životního stylu, které klade, jsou analogické ideálům stoicismu. Neznamená to tedy, že Klement tyto lifestyle hodnoty stoické a jistě i platónské filozofie pro křesťanství uzurpuje, a že tedy standardy křesťanské identity jsou v jeho pojetí vlastně odvozené od identity filozofické? Není Klementova křesťanská etika, ačkoli jeho křesťanství má jistě svou vlastní a svéráznou teologii a mytologii, motivována konformitou s prestižními ideály uznávanými tehdejší většinou společnosti?

Závěr

Habilitační práce Mgr. Veroniky Černuškové, Ph.D., *Klement Alexandrijský, Vychovatel* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru klasická filologie.

V Praze dne 23. 5. 2024

.....
podpis